

Ioan MĂRGINEAN

**STUDII SOCIOLOGICE
2004-2014**

Ioan MĂRGINEAN

STUDII SOCIOLOGICE
2004-2014

Coordonatori ai colecției

ȘTIINȚE PSIHO-SOCIALE: Mihaela TOMIȚĂ,
Simona Maria STĂNESCU

Copyright © 2015, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MĂRGINEAN, IOAN

Studii sociologice : 2004-2014 / Ioan Mărginean –
București : Pro Universitaria, 2015

Bibliogr.

ISBN 978-606-26-0222-2

316

CUVÂNT ÎNAINTE

Lucrarea de față se compune din două părți. În prima dintre acestea am continuat două volume din anul 2004 (Studii de sociologie, calitatea vieții și politici sociale, Editura Universității din Pitești; Politici sociale, Editura Expert), care conțineau reluarea unor articole anterioare apărute în periodice.

De această dată am inclus studii din periodice apărute în perioada 2004-2014.

În cea de-a doua parte a lucrării, am încercat să evidențiez, pe domenii unele dintre abordările mele științifice, pe care le-am considerat relevante la momentul publicării lor dar și pentru eventualele continuări viitoare ale cercetărilor respective.

Țin să mulțumesc tuturor acelorora cu care am colaborat de-a lungul timpului și mai ales care m-au sprijinit, într-un fel sau altul, în activitatea mea și care sunt foarte numeroși pentru a-i putea nominaliza aici. O mențiune specială doresc să o fac pentru colegii Mircea Dumitrana și Florica Nicolau pentru ajutorul tehnic.

De asemenea, gândul meu se îndreaptă spre membrii familiei, mai ales că de multe ori a trebuit să-i las pe locul al doilea pentru „sarcinile de serviciu”, impuse și/sau asumate.

Partea I

STUDII ȘI COMENTARII

INTRODUCERE

Am inclus în acest volum câteva articole și comentarii apărute în revistele de Calitatea Vieții și Inovația socială în perioada 2004-2014. Ele se referă la două mari domenii de interes care sunt evocate în partea a II-a, și anume, calitatea vieții și politicile sociale.

Unele dintre aceste lucrări au fost prezentate mai întâi în conferințe științifice sau în cadrul unor dezbateri publice.

Comparativ cu volumele de reluări de articole, din anul 2004, menționate în Cuvântul înainte care se referă la perioada de început a activității în cele două domenii, de această dată este vorba despre dezvoltări și aducerii la zi a unor demersuri de cunoaștere și analiză, raportate la noile contexte sociale, economice și politice.

Așa de exemplu, am inclus două materiale referitoare la calitatea vieții, unul legat de ultima cercetare națională pe care am desfășurat-o în anul 2010 (al treisprezecelea val al seriei începute în anul 1990), iar al doilea prilejuit de apariția rezultatelor cercetărilor Fundației Europene pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Viață și de Muncă (2011). Alte două materiale, de dimensiuni mai mici, sunt legate de apariția unor noi reglementări salarizării în sistemul bugetar respectiv al pensiilor (2010). Aceasta din urmă vine după o abordare mai extinsă privind politicile de reformă în domeniul pensiilor. Aceleași tipuri de legături, deopotrivă în studii anterioare și cu contextele noi sunt identificabile și cu celelalte materiale referitoare la politicile sociale, precum și la contribuțiile legate de constituirea clasei mijlocii, regionalizare, sau dezvoltarea comunităților sărace.

Demersul meu îl raportez dintr-o dublă perspectivă, una personală și îmi asum cele scrise, și o a doua instituțională, având în vedere că pe 2 ianuarie 1990 a fost înființat Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV) Academia Română, în cadrul căruia mi-am început activitatea o lună mai târziu.

O ultimă remarcă, semnificația acestor articole poate fi întregită prin raportarea la lucrările unor ample volume colective publicate în perioada de referință, împreună cu colegii din ICCV.

1. MODELUL SOCIAL ROMÂNESC DIN PERSPECTIVA CALITĂȚII VIEȚII POPULAȚIEI¹

Simpla enunțare a expresiei „modelul social românesc” este de natură să atragă reacții diverse atât din cauza polisemiei termenului „model”, cât și din aceea a asocierii în care el apare în sintagma respectivă. Într-adevăr, reacțiile sunt multiple, și, cel puțin unele dintre ele, diametral opuse: de la scepticism puternic, potrivit căruia nu ar putea exista un model social românesc, la atitudini de acceptare, concretizate fie în tratarea temei în acord cu sensul tare al termenului „model”, ca reprezentând o reușită, un exemplu de urmat, fie pur și simplu de luare în considerare a sensului general (slab) al termenului, de structură a unui sistem (pattern). În cazul nostru, fiind vorba de sistemul social din societatea românească, de viața oamenilor și relațiile dintre ei în cadrul grupurilor și colectivităților umane, de la nivel micro la cel mai general al comunității naționale. Dacă este să facem o trimitere spre alte sisteme ce se constituie în societate, la același nivel de structurare, distinctă dar nu fără legături și influențe cu cel social, atunci sunt de enumerat cele tehnic, economic, cultural, politic-administrativ, organizațional, ca părți constitutive de gradul întâi subsumate sistemului global al societății omenești.

Voi utiliza expresia „model social românesc” într-un sens **conceptual descriptiv**, de evidențiere a caracteristicilor sale. Pe această bază se pot efectua comparații cu alte sisteme sociale, cu punctele lor forte sau/și slabe, după cum, se pot identifica direcții de evoluție, urmate de eventuale recomandări de acțiune publică, pe componente din sfera condițiilor de viață ale populației, ale funcționării instituțiilor publice, acțiuni menite să asigure o cât mai bună coeziune socială, cât și compatibilitate (armonizare) cu ceea ce există în țările UE și cu preocupările de transformare.

Pentru a face față cerințelor care apar, am adoptat perspectiva **calității vieții**, având în vedere valențele ei în analiza societății, tocmai pentru faptul

¹ Apărut în Revista Calitatea Vieții, nr. 3-4/2004

că ea este centrată **pe oameni cu nevoile și așteptările lor de viață, pe ceea ce se creează în societate și cum pot oamenii să-și apropie condițiile necesare afirmării în societate.**

Cercetarea de calitate a vieții este, în principal, axată pe obiectivele urmărite la niveluri individual, comunitar, regional și global. Aceste obiective nu sunt impuse din exterior, ele se constituie în cadrul interacțiunii umane. Prin cercetare nu se face altceva decât să se sistematizeze aceste **obiective** și să fie transpuse într-un set de **indicatori sociali obiectivi și subiectivi**. (I. Mărginean, A. Bălașa, coord., 2002). Prin referire la paradigma calității vieții se pot evita multe din neajunsurile specifice altor modalități de abordare fie acestea îngust eticizante, sau dimpotrivă tehnicizante, fie subordonate unor poziții politico ideologice de principiu, sau puternic personalizate, și care au puține șanse de a capta adeziunea colectivităților. În fapt, prin astfel de abordări, în maniere normativ-abstracte se caută să se impună ceea ce ar trebui întreprins, pentru a îndeplini cerințe îndoielnice, adesea nerealiste și chiar fanteziste, ignorându-se domeniul vizat, cel al vieții umane, care se construiește de către oameni, și este firesc să fie pentru oameni.

Fără a insista aici și acum, atrag atenția că nici conceptul de „dezvoltare durabilă” atașat și Proiectului Orizont 2025, nu este lipsit de astfel de capcane, tocmai prin relativismul ce îl introduce. În fond, alte concepte cum ar fi cele de „dezvoltare economică”, „dezvoltare socială”, „dezvoltare umană”, „dezvoltare comunitară”, „dezvoltare economică și socială” etc. au darul de a fi mult mai relevante, decât cel de „dezvoltare durabilă”. Acestea din urmă sugerează că ar putea fi și o „dezvoltare nedurabilă”, ceea ce ar anula însăși ideea de dezvoltare, pentru că ea se produce (dacă se produce) numai ca dezvoltare durabilă, ceea ce nu înseamnă că ea ar fi pentru totdeauna. Nici nu trebuie să așteptăm așa ceva: durabil nu poate avea decât o semnificație relativă. De altfel dacă nu ar fi așa, ar fi deosebit de grav, ar însemna că nu s-ar mai putea schimba nimic în societate, că totul este predestinat dinspre trecut spre viitor, anulând orice acțiune de schimbare, de restructurare, de reorientare a ceea ce există la un moment dat. Din fericire lucrurile nu stau așa. Procesele sociale cunosc reversibilitate, ceea ce poate însemna și pierderea unor avantaje obținute la un moment dat, dar această caracteristică poate fi valorificată pozitiv pentru

perfecționarea vieții sociale, a sistemului social. Ideea de „dezvoltare durabilă” are sens mai degrabă în elaborarea proiectelor de dezvoltare, pentru a le spori șansele de reușită fie că este vorba de acțiuni individuale sau colective, în ultimă instanță cele care se referă la însuși viitorul omenirii.

Paradigma de cercetare a calității vieții presupune obținerea de informații sociale din surse diverse. Astfel, din documente sociale (oficiale, personale) se obțin date referitoare la activitățile economice, sociale, culturale, politice din societate. În același timp, se încearcă să se determine, pe cale interogativă, modul în care populația percepe și evaluează stările de fapt, ce se așteaptă pentru viitor? care este starea de satisfacție/insatisfacție față de viață? etc. Aici este de admis că una și aceeași valoare a unei stări de fapt să fie evaluată diferit de oameni care au interese și așteptări diferite, după cum valori diferite ale stărilor de fapt să fie evaluate identic. Iată de ce, demersul normativ nu este adecvat, cel mult poate fi luat în considerare pentru comparații cu ceea ce cred oamenii, cu ceea ce așteaptă colectivitățile în care trăiesc și acționează. Evaluările, stările de satisfacție sau insatisfacție nu conduc la schimbarea valorii stărilor de fapt, dar prin ele se degajă semnificația socială a acestora. Rezultă astfel o perspectivă distinctă și deosebit de relevantă asupra socialului. Ea depășește raportarea la criterii și normative introduse din exterior, dar depășește și trăirile subiective sau stările de opinie publică (și ele importante dar parțiale, și care sunt de fapt analizate în cadrul acestor cercetări de calitate a vieții).

Începând cu anul 2001, domeniul calității vieții devine unul de interes oficial major, în cadrul UE. Mai exact, prin Fundația Europeană pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Viață și de Muncă (European Foundation for the Improvement of the Life and Working Conditions), cu sediul în Dublin, Republica Irlanda, s-a lansat un **program**, pentru anii 2001-2004, **de cercetare și monitorizare a calității vieții**. Evident, și anterior lansării acestui program, aspecte ale calității vieții erau în atenția Fundației respective (constituită în 1975 ca organism autonom al UE), dar acum avem de-a face cu o abordare distinctă, și care se vrea cât mai cuprinzătoare, a calității vieții, înglobându-se și elemente deja incluse în cercetările anterioare legate de condițiile de viață. De reținut faptul că prestigioasa instituție organizează sistematic dezbateri și publică rapoarte pe teme legate de condițiile de viață și de muncă, relații industriale, sănătatea muncii, protecția mediului

înconjurător etc., cu implicarea reprezentanților guvernamentali și ai UE, ai patronatelor și sindicatelor, împreună cu cercetători științifici și alți specialiști din domeniile vizate. De altfel, Fundația este sprijinită în activitatea sa de o comisie specială. Membrii acesteia consiliază în legătură cu proiectarea și implementarea programelor de cercetare pentru fiecare arie principală de studiu și desfășoară activități de monitorizare a proiectelor, discută și evaluează rezultatele activităților și se pronunță în legătură cu publicarea și diseminarea rezultatelor.

Pentru domeniul calității vieții s-a organizat un grup de cercetare distinct, precum și o rețea de experți din țările candidate la aderare. (subsemnatul, fac parte din această rețea). Până în prezent, experții s-au întâlnit în patru sesiuni de lucru (Budapesta, noiembrie 2002 și Varșovia, iunie 2003, Vilnius, noiembrie 2003, Dublin, aprilie 2004) și au discutat metodologiile și instrumentele cercetării ce s-a desfășurat în anul 2003, în 28 de țări, pe tema calității vieții, precum și rapoartele elaborate de grupul de cercetători pentru o investigație din 2001 asupra condițiilor de viață (cercetarea Eurobarometru, J, Alber, T. Fahey, 2003).

Cu programul de cercetare și monitorizare a calității vieții în Europa se intră într-o fază nouă de dezvoltare a activităților Fundației și implicit a cercetării calității vieții în Europa. Semnificația acestei noi faze constă, înainte de toate, în includerea preocupărilor asupra calității vieții pe agenda UE, atât ca demers de cercetare, cât și ca obiectiv de politică publică. În lucrarea consacrată monitorizării calității vieții în Europa (*Monitoring Quality of Life in Europe*, Luxemburg, 2003) sunt foarte bine precizate aceste două obiective urmărite. Pe de o parte, se pune problema unui tip de cercetare socială mai cuprinzătoare, față de cele asupra condițiilor de viață. În acest sens, s-au avut în vedere, pe de o parte, raportarea cercetării condițiilor de viață și calității vieții la natura ocupării, organizării și condițiilor de muncă, și pe de altă parte, la modernizarea protecției și serviciilor sociale. S-a optat pentru concepția cât mai cuprinzătoare asupra calității vieții, originată în lucrările din deceniul al VII-lea al secolului trecut. Pe de altă parte, se aduc în atenție elemente noi, care se constituie în provocări pentru politicile publice, fie că este vorba de excluziunea socială și îmbătrânirea populației, fie de schimbările din structurile și rolurile familiei. Toate acestea, se menționează pe bună